

KILÁTÓ PIRARISTA PÁLYAORIENTÁCIÓS ÉS MUNKAERŐPIACI FEJLESZTŐ, MÓDSZERTANI
KÖZPONT

*„Közvélemény-kutatás az SNI célcsoportok életpálya-tanácsadási szolgáltatásainak ismertségéről
és igényfelmérés a fejlesztendő szolgáltatásokról”*

Támogatási szerződés száma: **NGM_SZERZ/545/2017** - a *váci Munkaerő-piaci
Elhelyezkedést Segítő Speciális Fejlesztő Központ létrehozása*

Készítette: Tárki Zrt.

Készült: Budapest, 2017.

Jelen tanulmány a Piarista Rend Tartományfőnöksége megbízásából a Tárki Zrt. által 2017 őszén végzett kérdőíves (kvantitatív) kutatásának eredményeit tekinti át. A kutatás elsődleges célja az ún. speciális nevelési igényű (továbbiakban SNI) fiatalok különböző csoportjai és közösségeik számára már elérhető és fejlesztésre szoruló pályaeorientációs szolgáltatások, és az ehhez kapcsolódó intézményrendszer működésének és hatékonyságának vizsgálata volt.

A kutatás első hullámában 2017 nyarán szakértői fókuszcsoportok keretében tártuk fel a rendelkezésre álló pályaeorientációs szolgáltatás lehetőségeket és a fejlesztendő területeket tanácsadók, pedagógusok és munkáltatók segítségével. A fókuszcsoportos kutatás a Vácot övező tágabb térségre fókuszált, mivel a kutatás középpontjában a váci Munkaerő-piaci Elhelyezkedést Segítő Speciális Fejlesztő Központ (röviden Váci Fejlesztő Központ, továbbiakban VFK) által jövőben nyújtott pályaeorientációs szolgáltatáscsomag megvitatása és fejlesztése áll. A kutatás második hullámában a kérdőíves kutatás azonban már magát az SNI célcsoportot (illetve gyerekek esetében szüleiket is) célozta, mégpedig nem Vác környéki, hanem országos lefedettséggel, 2017 őszén-telén.

A kutatás eltérő életkori csoportokba tartozó SNI, fogyatékos gyerekek és fiatalokat, valamint családjukat célozta, országos lefedettséggel. A kérdezés során fontos volt, hogy az érintett gyermek, fiatal maga válaszoljon. A személyes kérdezéssel megvalósuló kérdőíves kutatás hat almintán zajlott párhuzamosan: általános iskolások (7-8. osztályos, SNI, fogyatékos tanuló), középiskolások (9-13. osztályos, SNI, fogyatékos tanuló), szülők (a válaszadó általános és középiskolás tanulók szülei), NEET fiatalok (18-25 év közötti pályakezdő SNI, fogyatékos fiatalok, akik nem vesznek részt iskolarendszerű oktatásban és nem is dolgoznak), nem dolgozó megváltozott munkaképességűek (25 év feletti regisztrált, megváltozott munkaképességű álláskereső) és dolgozó megváltozott munkaképességűek. A hat csoportból összesen 543 fő választott. A sérültség típusa és foka szerint heterogén válaszadói kört fed le a kutatás mintája. A sérülés, akadályozottság típusai szerint a legnagyobb arányban mozgássérülés, a figyelem- és magatartászavar, a látás- és

beszédsérülés, az értelmi sérülés valamint az egyes pszichés fejlődési zavarok (diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia) a legelterjedtebb.

A hat alcsoport hat külön kérdőívre válaszolt, hogy az életkori, élethelyzetbeli sajátosságokat a kérdések és azok szövegezése a lehető legjobban leképezze, azonban a vizsgált témakörök, és ahol lehetett, maga a kérdés szövege is megegyezett a csoportok véleményének, ismereteinek összehasonlíthatósága érdekében.

A kutatás főbb megállapításai az alábbiak:

Továbbtanulási tervek és a pályaválasztási döntés

- A pályaválasztási orientációs szolgáltatásokkal kapcsolatos ismeretek és vélemények megalapozásához megvizsgáltuk a jelenlegi gyakorlatot is a továbbtanulási döntéssel terén. Ez alapján az általános iskolások mintha tudatosabbak lennének a továbbtanulás tervezése terén, mint a középiskolások, de ennek az életkorukból és továbblépési helyzetükből fakadó oka is lehet (az általános iskolás válaszadók közelebb állnak a végzéshez, mint a bővebb merítésű középiskolások alcsoport, valamint más jellegű döntést kell hozniuk a folytatásról, mint a középiskolásoknak). Tízből négy általános iskolással szemben ugyanis csak tízből három középiskolás SNI tanuló gondolkodott már a továbbtanulásról, sőt már el is döntötte azt, míg a szülei körében valamivel alacsonyabb azok aránya, akik úgy tudják, hogy gyerekük már döntött.
- Az előbbiekkal összhangban a szülők valamivel nehezebbnek találják a pályaválasztási döntést, mint a gyerekek, különösen fiatalabbak: a szülők kétharmadával szemben ugyanis az általános iskolások alig fele és a középiskolások hattizede gondolja, hogy nem könnyű meghozni a pályaválasztással kapcsolatos döntéseket.
- A pályaválasztással kapcsolatos döntést segítő szereplők közül a tanulók mindennapjainak részesei, a szülők és a tanárok tudnak a leginkább hasznos tanácsot adni a diákok nagytöbbsége, legalább háromnegyede szerint.

A pályaorientációs, pályaválasztási, életpálya-tanácsadási szolgáltatások ismertsége, igénybevétele és értékelése

- A pályorientációs, pályaválasztási vagy életpálya-tanácsadási szolgáltatások ismertsége és igénybe vétele változó mértékű a kutatásba bevont hat alcsoport körében: inkább a tanulók ismerik azokat, míg a már iskolából kikerült, aktív korú, de a munkaerőpiacon elhelyezkedni nem tudó csoportokban a legalacsonyabb a pályorientációt, azaz épp az elhelyezkedést segítő szolgáltatások ismertsége. A jelenleg tanuló SNI fiatalok többsége, felük-kétharmaduk és szüleik háromnegyede hallott már ezekről a szolgáltatásokról, és a dolgozó megváltozott munkaképességűek fele is ismeri azokat. Ugyanakkor az aktív korú inaktívak, azaz a NEET-ek és a megváltozott munkaképességű nem dolgozók körében alacsonyabb, 20-30% közötti az ismertségük.
- Az ismertségnél azonban jóval alacsonyabb a pályorientációs, pályaválasztási, életpálya-tanácsadási szolgáltatások igénybevétele: a tanulók alig ötöde, szüleik szerint negyede, a dolgozó megváltozott munkaképességűeknek pedig hatoda-hetede vett ilyenén részt valaha, a tanácsadást legkevésbé ismerő a NEET-ek és a megváltozott munkaképességű nem dolgozók körében alig találtunk ilyen válaszadót.
- A pályorientációs illetve életpálya-tanácsadás elemei közül a legtöbben, a kérdezettek fele az információnyújtást említette, amit a pályatanácsadás követ a válaszadók bő egyharmadának említésével. Ugyanezt a két szolgáltatást igénylik a leginkább az SNI válaszadók és szüleik.
- Az igénybevétel szolgáltatója alapján legjellemzőbb az iskolai (osztályfőnöki) óra, a valamilyen tanácsadáson résztvett SNI tanulók legalább négyötödét éri el a tanórai pályorientációs, pályaválasztási tanácsadás. Emellett még a pályaválasztási börze, a tanárral történő konzultáció és a pályorientációs felelős iskolai tanácsadása emelhető ki. A pályaválasztási szolgáltatás személyesen egyéni vagy csoportos formában, illetve akár online is történhet. Utóbbi elvétel fordult csak elő az általános és középiskolás SNI-tanulók körében. A személyes tanácsadás egyénileg főleg az iskolapszichológusnál, valamely tanárral, illetve egyéb tanácsadóval történő konzultációnál jellemző, míg a pályaválasztási kiállítások, börzék és a pályorientációs felelős által tartott iskolai tanácsadás inkább csoportosak.
- A tanácsadáson való részvétel motivációja alapján az iskolai órán és tanácsadáson való részvétel értelemszerűen jellemzően az iskola ajánlására vagy kötelezésére történt meg, bár az általános iskolások esetében az önkéntes vagy szülői javaslatra

történő igénybe vétel is jellemző. A tanári konzultációt főleg önként, az iskolapszichológust az általános iskolások inkább önként, a középiskolások pedig inkább az iskola javaslatára választják pályaeorientációs tanácsadásra.

- A pályaválasztási tanácsadás közvetlen célja az életkortól és a tanácsadótól egyaránt függ. Az iskolai óra, az iskolai pályaeorientációs tanácsadás, a tanárral való konzultáció és az iskolapszichológus felkeresése egyaránt inkább az iskolaválasztás tisztázása érdekében történik. A középiskolásoknál legalább ilyen fontosak ezek a szakmaválasztás miatt, míg az általános és a középiskolások egyaránt főként ebből a célból látogatják a pályaválasztási kiállításokat, börzétet. A pályaealkalmassági tanácsadás egyik szolgáltató esetében se merült fel érdemi célként. Az aktív korúak körében a pályaeorientációs tanácsadás célja egyértelműen az információszerzés, valamint a munkavállalási és álláskeresési tanácsadás.
- A pályaeorientációs, pályaválasztási illetve életpálya-tanácsadáson részt vevők összességében egyértelműen hasznosnak ítélik a tanácsadást a továbbtanulási döntésük szempontjából: ötfokú skálán értékelve (ahol a magasabb érték nagyobb fokú hasznosságra utal) az általános iskolások átlagosan 4,27, a középiskolások 3,78 pontot adtak. A felnőtt kérdeztetteket, azaz a tanulók szüleit, a NEET-eket és a dolgozó illetve nem dolgozó megváltozott munkaképességű válaszadókat a tanácsadás hasznosságáról a tanulókhöz képest részletesebben, egy-egy szituációra szűkítve kérdeztük. Összességében ők is igen magas, 4 pont körüli vagy fölötti pontszámokat adtak az ötfokú skálán minden szituációra.
- A pályaválasztási tanácsadó szolgáltatások közül az iskolapszichológust és a tanári konzultációt tartották a leghasznosabbnak az általános iskolások, a középiskolások és a szülei egyaránt: az ötfokú skálán magas, átlagosan 4 pontot vagy a fölötti osztályzatot adtak. A tanácsadás egyéb szempontjai szerinti elégedettséget a közepesnél magasabb pontszámok jelzik, különösen a tanácsadóval kialakult kapcsolat minősége, a szolgáltatás körülményei és az általános benyomás alapján.
- A pályaeorientációs tanácsadás az általános iskolások felének, a középiskolások kétharmadának-háromnegyedének volt segítségére az önismeret, a szakmaismeret terén és a szakképzések jobb megismerésében.
- A hat alminta összes kérdeztjének 42%-a soha nem vett még igénybe semmilyen pályaválasztáshoz kapcsolódó szolgáltatást. A legnagyobb arányban a már aktív

korúak, azaz a NEET-ek, és a dolgozó és nem dolgozó megváltozott munkaképességűek között találunk olyanokat, akiknek nincs semmilyen tapasztalatuk pályaválasztási tanácsadással, arányuk 80% fölötti. Velük éles ellentétben a középiskolába járó SNI tanulóknak csak 3%-a, az általános iskolásoknak pedig 16%-a nem vett még igénybe ilyen tanácsadást, szüleiknek pedig 18%-a emlékszik így. A tanácsadást igénybe nem vevők leggyakrabban ismerethiány vagy alulmotiváltság miatt maradnak távol a szolgáltatástól.

A pályaválasztást és a munkaerőpiaci elhelyezkedést segítő további tényezők: támogató környezet és önállóság

- A NEET és megváltozott munkaképességű fiatalok közlése alapján biztonságos és erős társas háló veszi körül őket, hiszen az egyes érzelmi és instrumentális támogató kapcsolatok meglétére vonatkozó állításokkal hétfokú skálán mérve átlagosan 6 pont körüli értéket adtak (5,6-6,4 pont). A legelterjedtebb körökben az instrumentálisan támogató fontos személy, valamint az érzelmi támogató kapcsolat, azaz az a személy képvisel, akivel a fiatalok megoszthatják örömeiket, bánatukat, továbbá az, aki komfortossá teszi a fiatalok életét. A NEET-eknek a családi kapcsolatok a legfontosabbak, az aktív korú munkanélkülieknek vagy dolgozóknak pedig inkább a párkapcsolatot is jelölő „fontos személy” illetve a barátok.
- Az aktív korú inaktív fogyatékos fiatalok, azaz a NEET-ek és nem dolgozó megváltozott munkaképességűek között a jelenlegi sikertelenségük okait is vizsgáltuk a társas kapcsolataik segítő szerepére és a munkaerőpiaci szereplőkre, folyamatokra fókuszáltnak. A két csoport élesen elválik egymástól a domináns ok terén: a NEET-ek esetében inkább család és barátok támogató és munkavállalásról lebeszélő szerepe, a nem dolgozó megváltozott munkaképességűek esetében viszont munkaerőpiac fogadókészségének hiánya áll az inaktivitás mögött a válaszadók közlése szerint. Az iskolai sikertelenséggel, azaz a befejezetlen tanulmányokkal és a sikertelen felvétellel az előzőekhez képest relatíve kevesebben hozzák összefüggésbe a munkaerőpiaci sikertelenségüket.
- A munkaerőpiaci elhelyezkedés, munkakeresés előtt álló csoportok, azaz a középiskolások, a NEET-ek és a nem dolgozó megváltozott munkaképességűek esetében a sikeres elhelyezkedéshez nemcsak megfelelő pályorientációs segítség és

támogató társas közeg szükséges, de az önállóság és ezzel összefüggésben az önbizalom is fontos szerepet játszik. A leginkább szembetűnő eredmény itt a NEET-ek relatív „hátránya” a középiskolásokhoz és a nem dolgozó megváltozott munkaképességűekhez képest, előbbiek ugyanis rendre alacsonyabb pontszámokkal fejezik ki bizonytalanságukat, ami az ötfokú skálán átlagosan 2 pont alatti értéket mutat. A másik két csoport ennél magabiztosabbak ugyan, de az átlagosan körülbelül 1 ponttal magasabb osztályzataik összességében mégsem igazán magabiztosak, hiszen az ötfokú skála középső tartományában, átlagosan 3 pont körül szóródnak, azaz az ők is óvatosabban közelítenek a pályaválasztással, továbbtanulással, munkavállalással kapcsolatos szituációkhoz.

Az igényelt pályaorientációs, pályaválasztási szolgáltatások

- Az általános iskolai tanulók és a szülők összességében nagyobb arányban nyitottak egy-egy pályaválasztási szolgáltatásra, mint a középiskolás SNI diákok. Az általános iskolások számára a legértékesebb a pályaválasztást közvetlenül segítő, személyes interakción alapuló és akár a családot is közvetlenül bevonó szolgáltatások lennének.
- A középiskolások elsősorban az önismereti foglalkozást, az önállóságfejlesztést és a döntéshozást segítő fejlesztést preferálnák, azaz szembeötlő a különbség a közvetett, készségfejlesztő szolgáltatásokat előnyben részesítő középiskolások és az elsősorban közvetlen, személyes segítséget igénylő általános iskolások között. Ugyanakkor a középiskolások fele is nyitott lenne szakemberek személyes tanácsadására, de esetükben kifejezetten hangsúlyos a szakmai háttér.
- A szülők még az általános iskolásoknál is magasabb arányban lennének nyitottak a különféle szolgáltatásokra. Legnagyobb arányban a készségfejlesztő jellegű szolgáltatásokat preferálják, de nagy igény lenne a részükről személyes tanácsadásra és a gyakorlati képzésre is.